

Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского
Серия «Юридические науки». Том 26 (65). 2013. № 2-1 (Ч. 1). С. 324-331.

УДК: 346.544.4

ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ ДОГОВОРІВ З НАДАННЯ ПОСЛУГ У ГОСПОДАРСЬКІЙ СФЕРІ

Голіна О. В.

*Національний університет «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого»
м. Харків, Україна*

У статті проведено класифікацію договорів з надання послуг у сфері господарювання. Пропонується до головних критеріїв поділу договорів з надання послуг у господарській сфері віднести: джерело регулювання, характер діяльності, характер правосуб'єктності послугонадавача, порядок формування зв'язків, які покладено в основу договору, види господарської діяльності. З урахуванням проведеного класифікаційного поділу висвітлено деякі особливості правової природи досліджуваних договорів та запропоновано напрями удосконалення господарсько-правового регулювання договірних відносин з надання означених послуг.

Ключові слова: класифікація, послуга, договір про надання послуг у господарській сфері, господарська діяльність.

Постановка проблеми. Класифікація у правовій науці є необхідним прийомом комплексного підходу до дослідження. Вона дозволяє підійти до досліджуваного явища як до системного утворення, виявити характерні особливості системи та розкрити їх взаємозв'язки з іншими елементами. Саме тому проведення класифікації договорів з надання послуг у господарській сфері допоможе глибше зрозуміти сутність господарських послуг, правову природу договорів з надання таких послуг, систематизувати доктринальні уявлення щодо правової регламентації цих договірних відносин. Її здійснення важливе також для правильного застосування нормативно-правових актів у досліджуваній сфері та усунення наявних недоліків у чинному законодавстві, що у своїй сукупності й зумовлює актуальність та необхідність теоретичних розробок в означеній царині.

Стан дослідження. Сформульовані у статті висновки базуються на загальних досягненнях науки цивільного і господарського права, в тому числі результатах досліджень таких вітчизняних і зарубіжних цивілістів та фахівців інших галузей правової науки, як О. А. Беяневич, М. І. Брагінський, В. В. Вітрянський, В. А. Васильєва, Л. К. Веретельник, О. С. Іоффе, В. В. Луць, В. С. Мілаш, В. Г. Олюха, Д. І. Степанов, А. А. Телестакова.

У вітчизняній господарсько-правовій науці досліджувалися лише окремі питання, присвячені загальним аспектам систематизації договорів у господарському праві [6], особливостям і класифікації підвидів договорів у межах окремих видів господарських договорів з надання послуг [13, с. 12], власне класифікації послуги у господарському обороті [11]. Однак комплексних досліджень класифікації договорів з надання

послуг у господарській сфері в Україні не проводилося. З огляду на це, метою статті є проведення класифікації договорів з надання послуг у господарському праві за різними підставами й визначення їх особливостей з метою удосконалення господарсько-правового регулювання договірних відносин з надання послуг.

Виклад основного матеріалу. При здійсненні класифікації важливим є обрання того чи іншого класифікаційного критерію (підстави). У контексті класифікації договорів цей вибір має сприяти детальнішому з'ясуванню їх природи, виявленню властивих їм особливостей, подальшому вдосконаленню законодавства. Варто погодитися із думкою В. С. Мілаш, що у сучасній науковій та навчальній літературі під час класифікації господарських договорів, як правило, використовуються ті самі критерії, що і в цивільному праві. Використання спільних критеріїв для класифікації договорів у межах різних галузей права зумовлюється загальноправовою природою договору як універсального правового засобу впорядкування суспільних відносин [3, с. 268]. У той же час нині потрібно здійснювати пошуки таких підстав класифікації, які б відображали спеціалізацію саме господарського права.

Питання класифікації договорів з надання послуг є досить широким, і межі статті не дають можливості висвітлити всі його аспекти. Тому основну увагу приділено поділу досліджуваних договорів на види на підставі ознак, що віддзеркалюють на їх правові особливості з урахуванням чинного нормативно-правового регулювання та існуючих наукових тенденцій.

Проблема визначення критеріїв поділу договорів з надання послуг в господарській сфері зумовлюється такими обставинами як: постійне виникнення нових видів послуг; відсутністю єдиного підходу у розумінні особливостей послуги як правової категорії; відсутністю загальноприйнятого підходу до номенклатури (переліку) послуг в залежності від сфери господарської діяльності; відсутністю належної нормативно-правової регламентації договорів з надання послуг у господарській сфері. Дискусійність питань диференціації договорів з надання послуг зумовлює необхідність додаткового вивчення та аналізу правових норм, що містять як загальні, так і спеціальні положення стосовно цих договорів.

У Господарському кодексі (далі – ГК) України від 16 січня 2003 р. [1] відсутні основні підходи до формування правового режиму договірних відносин з надання послуг, в яких присутній посилений публічний інтерес. Загальні положення про договори з надання послуг регулюються главою 63 Цивільного кодексу (далі – ЦК) України від 16 січня 2003 р. [16] «Послуги. Загальні положення» (ст. 901 – 907 ЦК України). Також ЦК України містить глави про окремі види послуг (гл. 64 – 74). Такий підхід до регулювання договірних відносин з надання послуг обумовлений тим, що ЦК України не містить вичерпний перелік договорів про надання послуг і тому передбачає, що положення 63 глави можуть застосовуватись до всіх договорів про надання послуг, якщо це не суперечить суті зобов'язань (ч. 2 ст. 901 ЦК України).

За договором про надання послуг одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) надати послугу, яка споживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу, якщо інше не встановлено договором (ч. 1 ст. 901 ЦК).

Істотною умовою договорів про надання послуг є предмет, яким є послуга. ГК України, як і ЦК України не розкриває зміст цього поняття, а аналіз існуючих нормативних визначень категорії «послуга» [7; 8; 9; 10] свідчить про відсутність одностайності щодо її розуміння. Спільним між ними є те, що послуга розглядається, як діяльність, або її результат, який спрямований на задоволення потреб замовника, тобто приносить користь.

Зі змісту визначення договору про надання послуг, яке міститься у ЦК України можна виділити певні ознаки послуги такі як: послугою є вчинення певних дій чи діяльності; послуга надається у відповідності до завдання замовника; послуга споживається у процесі її надання (що свідчить про її нематеріальний характер); послуга є благом, вартість якого підлягає оцінці. ЦК України також надає особливого значення особі виконавця, передбачаючи у ч. 1 ст. 902 його обов'язок надати послугу особисто. У випадках, встановлених договором, виконавець має право покласти виконання договору про надання послуг на іншу особу, якщо інше не передбачено чинним законодавством або самим договором, залишаючись відповідальним в повному обсязі перед замовником за порушення договору. Тому ще однією ознакою послуги, визначеною внаслідок аналізу законодавства є те, що вона безпосередньо пов'язана із особою виконавця.

Визначення договору про надання послуг в цивільному законодавстві не в повному обсязі відображає особливості договірної оформлення відносин з надання послуг у господарській сфері. Оскільки господарська діяльність, пов'язана з наданням послуг, здійснюється у сфері суспільного виробництва, а не у сфері особистого (побутового) обороту та є діяльністю, яка забезпечує організацію та обслуговування такого суспільного виробництва. Надання послуги у господарській сфері обумовлюється сферою застосування результатів надання послуг, суб'єктивним складом учасників, господарсько-правовою регламентацією прав та обов'язків сторін відповідного договору про надання послуг та наявністю певного обмеження договірної свободи. Специфікою надання послуг у сфері господарювання також є те, що завдяки їх виникненню реалізуються як приватні, так і публічні інтереси.

На нормативному рівні класифікація послуг знайшла відображення у: «Державний класифікатор продукції та послуг» (ДК 016:2010) [2], затверджений наказом Держспоживстандарту України від 11 жовтня 2010 р. № 457, галузевий класифікатор «Класифікація послуг і продукції у сфері побутового обслуговування» (ГК 201-01-2001) [5], затверджений наказом Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України від 19 лютого 2002 р. № 51. Втілені у цих актах класифікації послуг хоч і узгоджені з «Класифікацією видів економічної діяльності» (КВЕД) та пов'язані з українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності, однак не дають визначеності ні у контексті розуміння сутності послуг (у ДКПП продукція/послуга – це результат окремого виду економічної діяльності відповідно до КВЕД, тобто кожному угрупованню видів економічної діяльності за КВЕД на ієрархічних рівнях «секція – клас» відповідає угруповання (одне чи кілька) продукції, яка є результатом його виконання, що ототожнює їх із роботами), ні у чіткому формуванні критеріїв їх систематизації.

Ключовою відмінністю роботи від послуги, на якій акцентують у літературі, є реальний результат роботи і відсутність такого у послуги. Терміни «послуга» і «робота»

використовуються як тотожні, оскільки з філософських позицій і робота, і послуга є корисні види діяльності [17, с. 51]. Характерною ознакою послуги, як предмету договору з надання послуг якраз є те, що діяльність послугодавця не виражається у речовому результаті та те, що послугодавець не гарантує досягнення передбачуваного результату. Слушною у цьому сенсі є думка А. А. Телестакової про недоречність поділу послуг на матеріальні і нематеріальні, оскільки матеріальні послуги практично нічим не відрізняються від робіт [14, с. 173]. Ототожнення робіт і послуг у законодавстві породжує на практиці цілу низку питань, пов'язаних із якістю надання послуги та відповідальністю послугонадавача. Тому слід відмітити, що правове регулювання правовідносин з надання послуг на сьогодні є недостатнім, що відстає від потреб реального господарського обороту.

Аналіз наукової літератури з цивільного і господарського права дозволяє виділити ряд найбільш актуальних авторських позицій з приводу розглядуваної проблеми. Так, у літературі пропонується класифікувати послуги у сфері господарської діяльності за такими підставами як: строки – разові; строкові (протягом визначеного договором періоду часу); безстрокові; суб'єктний склад – між юридичними особами (відносини щодо надання таких послуг мають форму оперативного-господарських зобов'язань) чи між госпрозрахунковими підрозділами юридичної особи (опосередковуються внутрішньогосподарськими зобов'язаннями); характер вчинених дій – фактичні та юридичні; залежно від зв'язку із сферою матеріального виробництва – послуги, що сприяють виробництву товарів; послуги, які користуються попитом на ринку (маркетинг, консалтинг); послуги із забезпечення належного технічного рівня виробництва (інжиніринг); послуги посередників, організацій транспорту і зв'язку, що сприяють поставці й збуту продукції виробника; послуги банків, фінансових брокерів; аудиторські послуги [15, с. 90]. У цій класифікації цікавим є виділення такого критерію, який дає змогу встановити взаємозв'язок послуг із сферою виробництва.

Визнаюю у науковому середовищі є класифікація, запропонована О. С. Іоффе, який тісно пов'язує поняття послуги із зобов'язаннями і поділяє їх залежно від характеру діяльності на три основні групи: зобов'язання, спрямовані на надання фактичних послуг (договір зберігання); зобов'язання, спрямовані на надання послуг юридичного характеру (договори доручення і комісії); зобов'язання, що поєднують послуги юридичні і фактичні (договір експедиції) [4, с. 490]. За цим же критерієм А. Є. Шерстобитов запропонував виділити ще одну групу зобов'язань, до яких слід віднести позику та кредит, факторинг, банківський вклад, банківський рахунок, безготівкові розрахунки, страхування [18, с. 3]. Однак єдиного погляду на класифікацію договорів про надання послуг у доктрині господарського права нині немає.

Узагальнюючи чинне законодавство та підходи найбільш відомих авторських позицій стосовно розглядуваної проблеми, до головних критеріїв поділу договорів з надання послуг у господарській сфері слід віднести: джерело закріплення, характер діяльності, характер правосуб'єктності послугонадавача, порядок формування зв'язків, які покладено в основу договору, види господарської діяльності.

За джерелом регулювання договірних відносин з надання послуг включають: договори, які передбачені ЦК України (договори перевезення (глава 64), договори доручення (глава 68)); договори, які передбачені ЦК України і законом (договір стра-

хування (глава 67), Закон України «Про страхування» від 07.03.1996 р., транспортне експедирування (глава 65), Закон України «Про транспортно-експедиторську діяльність» від 01.07.2004 р.); договори, які передбачені іншими нормативно-правовими актами (договір морського буксирування, регулюється ст. 222 Кодексу торговельного мореплавства України); договори, які хоч і не передбачені чинним законодавством, однак поширені у договірній практиці учасників господарських правовідносин і регулюються главою 63 ЦК України (договір консалтингу, договір надання юридичної допомоги).

Залежно від характеру діяльності договори про надання послуг поділяються на: договори про надання юридичних послуг, тобто які пов'язані із встановленням, зміною, припиненням прав і обов'язків замовника, або пов'язані з наданням замовнику допомоги в реалізації належних йому прав або виконанні обов'язків (договір доручення); договори, спрямовані на надання фактичних послуг, тобто договори про надання послуг, які споживаються в процесі їх надання і не пов'язані з установами, зміною, припиненням прав і обов'язків замовника (договір зберігання); договори, що поєднують послуги юридичні і фактичні (договір експедиції, довірчого управління майном); договори про надання фінансових послуг, тобто договори, що ведуть до виникнення у замовника можливості одержання певного доходу (факторинг, банківський вклад, страхування).

За характером правосуб'єктності послугонадавача договори про надання послуг поділяються на договори, у яких послугонадавач із загальною правосуб'єктністю (договір зберігання), та договори, у яких послугонадавач із спеціальною правосуб'єктністю (здійснює діяльність за наявності відповідних дозволів чи ліцензій, наприклад, згідно Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» 01.06.2000 р.) (договір андеррайтингу).

За порядком формування зв'язків, які покладено в основу договору, досліджувані договори поділяються на прямі, що укладаються безпосередньо між сторонами, та посередницькі (агентський договір, договір комісії, договір консигнації), за якими учасники договірних зв'язків обслуговують не власні потреби, а інтереси третіх осіб, виконуючи замовлення за їх рахунок.

З огляду на те, що глава 29 ГК України називається «Галузі та види господарської діяльності», у ч. 2 ст. 259 ГК України зазначено, що у правовому регулюванні господарської діяльності мають враховуватися особливості здійснення суб'єктами господарювання окремих видів діяльності. А також прийняття в Україні Закону «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» ще у червні 2000 р. обумовлює здійснити класифікацію договорів з надання послуг за видами господарської діяльності. Ч. 6 ст. 259 ГК України в основу класифікації видів діяльності ставить КВЕД, на базі якого прийнято ще й «Державний класифікатор продукції та послуг» (ДК 016:2010). На сьогодні ці акти є ключовими у визначенні видів господарської діяльності. Наявність широкого кола видів господарської діяльності у контексті надання послуг потребує їх подальшої систематизації, метою якої є врахування господарсько-правової специфіки окремих договірних угруповувань, забезпечення оптимального правового режиму реалізації господарсько-договірних зв'язків під час надання окремих видів господарських послуг, тощо.

Висновки. Узагальнюючи, слід відмітити, що проведеним аналізом не вичерпуються проблеми класифікації договорів з надання послуг у господарській сфері. У подальшому вони будуть актуальними для теорії і практики господарського права в силу неоднорідності послуг, недостатності господарсько-правового регулювання та специфіки правової природи договору про надання послуг, яка в тому числі полягає у характері дій (нематеріальні, юридичні та/або фактичні дії), які необхідно здійснити виконавцю для того, щоб виконати договір, а також досягнути корисного ефекту, що є бажаним для замовника. Особливості надання послуг у господарському праві зумовлюють на сьогодні необхідність закріплення у Господарському кодексі не тільки загальної конструкції договору з надання послуг, яка б відображала специфіку предмета і об'єкта цього договору, але й закріплення моделей цього договору, які на сьогодні отримали широке розповсюдження у господарській практиці і мають право існувати як самостійний тип.

У контексті подальших досліджень в рамках проблематики, що присвячена господарсько-правовому регулюванню послуг, доцільно було б охопити питання визначення місця договорів про надання послуг у системі господарських договорів, співвідношення між собою певних видів договорів з надання послуг у господарській сфері для визначення їх специфіки, що й планується зробити в наших наступних роботах.

Список літератури:

1. Господарський кодекс України : затверджений Законом України від 16 січня 2003 р. від 16 січня 2003 р. № 436-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – № 18, № 19–20, № 21–22. – Ст. 144.
2. Державний класифікатор продукції та послуг (ДК 016:2010) затверджений наказом Держспоживстандарту України від 11 жовтня 2010 р. № 457. – Режим доступу : <http://dkpp.rv.ua/>.
3. Договір як універсальна правова конструкція : монографія / А. П. Гетьман та ін. ; за ред. А. П. Гетьмана, В. І. Борисової. – Х. : Право, 2012. – 432 с.
4. Иоффе О. С. Обязательственное право / О. С. Иоффе. – М. : Юрид. лит., 1975. – 880 с.
5. Класифікація послуг і продукції у сфері побутового обслуговування (ГК 201-01-2001), затверджений наказом Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України від 19 лютого 2002 р. № 51. – Режим доступу : <http://www.legal.com.ua/document/kodeks/0CH560051569-02.html>.
6. Мілаш В. С. Комерційний договір у господарському праві: теоретичні проблеми становлення та розвитку : автореф. дис. ... док. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / В. С. Мілаш. – Х., 2008 р. – 34 с.
7. Про затвердження правил надання послуг з технічного обслуговування і ремонту автомобільних транспортних засобів : наказ Міністерства транспорту України від 11 листопада 2002 р. // Офіційний вісник України. – 2003. – № 8. – Ст. 319.
8. Про захист прав споживачів : Закону України від 12 травня 1991 р. № 1023-XII // Відом. Верхов. Ради України. – 1991. – № 30. – Ст. 379.
9. Про здійснення державних закупівель : Закону України від 01 червня 2010 р. № 2289-VI // Відом. Верхов. Ради України. – 2010. – № 33. – Ст. 471.
10. Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності : Закону України від 01 грудня 2005 р. № 3146-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2006. – № 12. – Ст. 101.
11. Резнікова В. В. Послуга та суміжні правові категорії / В. В. Резнікова // Університетські наукові записки. – 2009. – № 2 (30). – С. 105 – 115.
12. Резнікова В. Поняття та особливості посередницьких договорів / В. Резнікова // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Юридичні науки / Київський національний університет ім. Т. Шевченка. – К. : ВПЦ «Київський ун-т», 2010. – Вип. 85. – С. 73 – 78.

13. Сальникова, Г. Договір консинації як різновид договору про надання посередницьких послуг / Г. Сальникова // Юридична Україна. – 2012. – № 6. – С. 73 – 76.
14. Телестакова А. А. Окремі питання визначення критеріїв класифікації договорів про надання послуг / А. А. Телестакова // Часопис Київського університету права. – 2011. – № 1. – С. 172–175.
15. Хозяйственное право. Курс лекций. Т. 2 / Л. В. Андреева, И. В. Ершов, Л. Г. Ефимова и др. ; отв. ред. В. С. Мартемьянов. – М. : БЕК, 1994. – 387 с.
16. Цивільний кодекс України : затверджений Законом України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – № 40 – 44. – Ст. 356.
17. Шаблова Е. Г. Услуга как объект гражданских прав / Е. Г. Шаблова // Российский юридический журнал. – 2001. – № 3. – С. 48 – 56.
18. Шерстобитов А. Е. Обязательства по оказанию фактических и юридических услуг / А. Е. Шерстобитов // Гражданское право ; под ред. Е. А. Суханова. Т. 2. Полумом 2. – М. : БЕК, 2002. – 704 с.

Голина Е. В. Вопросы классификации договоров о предоставлении услуг в хозяйственной сфере / Е. В. Голина // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия: Юридические науки. – 2013. – Т. 26 (65). № 2-1. – Ч. 1. – С. 324-331.

В статье проведена классификация договоров о предоставлении услуг в хозяйственной сфере. Предлагается к главным критериям разделения договоров о предоставлении услуг в хозяйственной сфере отнести: источник регулирования, характер деятельности, характер правосубъектности услугодателя, порядок формирования связей, которые лежат в основе договора, виды хозяйственной деятельности. С учетом проведенного классификационного деления освещены некоторые особенности правовой природы исследуемых договоров и предложены направления усовершенствования хозяйственно-правового регулирования договорных отношений о предоставлении соответствующих услуг.

Ключевые слова: классификация, услуга, договор о предоставлении услуг в хозяйственной сфере, хозяйственная деятельность.

THE CLASSIFICATION OF CONTRACTS WITH SERVICE PROVISION IN THE ECONOMIC SPHERE

Golina O. V.

National University «Yaroslav the Wise Law Academy of Ukraine», Kharkiv, Ukraine

This article presents the classification of contracts to provide services in the field of management. In the implementation of classification is important election of a classification criterion (base). In the context of the classification of contracts, this choice should facilitate more detailed elucidation of their nature, revealing their inherent characteristics, to further improve the legislation. Proposed to the main criteria of separation agreements to provide services to the economic sphere include: source control, the nature of, nature of the legal entity that provides services, formation relations underlying contract, the types of business. Summarizes the problem of defining the criteria of separation agreements to provide services to the economic sphere is due to circumstances such as continuous appearance of new types of services, the lack of a common approach in understanding the characteristics of services as a legal category, the lack of universally accepted approach to nomenclature (list), depending on the type of business the lack of proper legal regulation of contracts to provide services to the economic sphere. Having a wide range of economic activities in the context of service they require further systematization, which aims to take into account the economic and legal implications of certain contractual groups, ensuring optimal legal regime of economic and contractual relationships while providing certain types of business services, and more.

The analysis of classification problems is not limited to contracts to provide services to the economic sphere. In the future they will be relevant to the theory and practice of business law because of the heterogeneity of services, lack of economic and legal regulation and the specific legal nature of the contract of service, which including lies in the nature of action (intangible, legal and / or factual actions) that be taken to the artist to perform the contract and achieve beneficial effects that are desirable to the customer. Features of providing services in commercial law at present there is need to determine the consolidation of the Commercial Code, not only general construction contract to provide services to reflect the specifics of the subject and object of the treaty, but the treaty fixing models, which are now widespread in business practices and have the right to exist as a separate type.

Key words: classification, service, service agreement in the economic sector, economic activity.

Spisok literaturi:

1. Gospodarskiy kodeks Ukraini : zatverdzhenny Zakonom Ukraini vid 16 sichnya 2003 r. vid 16 sichnya 2003 r. № 436-IV // Vidom. Verhov. Radi Ukraini. – 2003. – № 18, № 19 – 20, № 21 – 22. – St. 144.
2. Derzhavniy klasifikator produktsiyi ta poslug (DK 016:2010) zatverdzhenny nakazom Derzhspozhivstandartu Ukraini vid 11 zhovtnya 2010 r. № 457. – Rezhim dostupu : <http://dkpp.rv.ua/>.
3. Dogovir yak universalna pravova konstruktsiya : monografiya / A. P. Getman ta in. ; za red. A. P. Getmana, V. I. Borisovoyi. – H. : Pravo, 2012. – 432 s.
4. Ioffe O. S. Obyazatelstvennoe pravo / O. S. Ioffe. – M. : Yurid. lit., 1975. – 880 s.
5. Klasifikatsiya poslug i produktsiyi u sferi pobutovogo obslugovuvannya (GK 201-01-2001), zatverdzhenny nakazom Ministerstva ekonomiki ta z pitan Evropeyskoyi integratsiyi Ukraini vid 19 lyutogo 2002 r. № 51. – Rezhim dostupu : <http://www.legal.com.ua/document/kodeks/0CH560051569-02.html>.
6. Milash V. S. Komertsyinyi dogovir u gospodarskomu pravi: teoretichni problemi stanovlennya ta rozvitku : avtoref. dis. ... dok. yurid. nauk : spets. 12.00.04 «Gospodarske pravo; gospodarsko-protsesualne pravo» / V. S. Milash. – H., 2008 r. – 34 s.
7. Pro zatverdzhennya pravil nadannya poslug z tehnichnogo obslugovuvannya i remontu avtomobilnih transportnih zasobiv : nakaz Ministerstva transportu Ukraini vid 11 listopada 2002 r. // Ofitsiyiniy visnik Ukraini. – 2003. – № 8. – St. 319.
8. Pro zahist prav spozhivachiv : Zakonu Ukraini vid 12 travnya 1991 r. № 1023-XII // Vidom. Verhov. Radi Ukraini. – 1991. – № 30. – St. 379.
9. Pro zdiysnennya derzhavnih zakupivel : Zakonu Ukraini vid 01 chervnya 2010 r. № 2289-VI // Vidom. Verhov. Radi Ukraini. – 2010. – № 33. – St. 471.
10. Pro standarti, tehnični reglamenti ta protseduri otsinki vidpovidnosti : Zakonu Ukraini vid 01 grudnya 2005 r. № 3146-IV // Vidom. Verhov. Radi Ukraini. – 2006. – № 12. – St. 101.
11. Reznikova V. V. Posluga ta sumizhni pravovi kategoriyi / V. V. Reznikova // Universitetski naukovy zapiski. – 2009. – № 2 (30). – S. 105 – 115.
12. Reznikova V. Ponyattya ta osoblivosti poserednitskih dogovoriv / V. Reznikova // Visnik kiyivskogo natsionalnogo universitetu im. T. Shevchenka. Yuridichni nauki / Kiyivskiy natsionalniy universitet im. T. Shevchenka. – K. : VPTs «Kiyivskiy un-t», 2010. – Vip. 85. – S. 73 – 78.
13. Salnikova, G. Dogovir konsinatsiyi yak riznovid dogovoru pro nadannya poserednitskih poslug / G. Salnikova // Yuridichna Ukraina. – 2012. – № 6. – S. 73–76.
14. Telestakova A. A. Okremi pitannya viznachennya kriteriyiv klasifikatsiyi dogovoriv pro nadannya poslug / A. A. Telestakova // Chasopis Kiyivskogo universitetu prava. – 2011. – № 1. – S. 172 – 175.
15. Hozyaystvennoe pravo. Kurs lektsiy. T. 2 / L. V. Andreeva, I. V. Ershov, L. G. Efimova i dr. ; otv. red. V. S. Martemyanov. – M. : BEK, 1994. – 387 s.
16. Tsivilniy kodeks Ukraini : zatverdzhenny Zakonom Ukraini vid 16 sichnya 2003 r. № 435-IV // Vidom. Verhov. Radi Ukraini. – 2003. – № 40 – 44. – St. 356.
17. Shablova E. G. Usluga kak ob'ekt grazhdanskih prav / E. G. Shablova // Rossiyskiy yuridicheskiy zhurnal. – 2001. – № 3. – S. 48–56.
18. Sherstobitov A. E. Obyazatelstva po okazaniyu fakticheskikh i yuridicheskikh uslug / A. E. Sherstobitov // Grazhdanskoe pravo ; pod red. E. A. Suhanova. T. 2. Polutom 2. – M. : BEK, 2002. – 704 s.